

ressò mont-roigenc

ASSUMPTES LLÒBRECS I/O INSÒLITS: UN IMPORTANT BOTÀNIC A MONT-ROIG (1873)

Martí Rom
www.martirom.cat

18-06-2020

“Tenia una altura normal i fines faccions, pell vermella i fresca i semblant afable; duia una llarga cabellera blanca i bigoti, també blanc. De complexió sana i vigorosa...”. Va arribar a Mont-roig el 24 de març de 1873. Venia de Rússia. Era Heinrich Moritz Willkomm, un dels més importants botànics del segle XIX.

El “Diario de Tarragona”, del dijous 27 de març de 1873, publicava: *“El domingo último (día 23), en el tren de la tarde, procedente de Barcelona llegó a esta ciudad el eminente botánico alemán Dr. D. Mauricio Willkomm, profesor que ha sido durante muchos años de la célebre escuela forestal de Tharandt (Sajonia) y hoy día lo es de la Universidad de Dorpat (Rusia). Le acompañan su bella hija la señorita Martha, el profesor de la Universidad de Tübingen Dr. Hegelmaier, y el ilustrado joven ingeniero de montes del distrito de Barcelona, D. Manuel Compañó con su simpática hermana Sofía, quienes acompañados de uno de los señores Ingenieros de este distrito forestal visitaron el lunes (día 24) la Mola de Colldejou y alrededores de Montroig al objeto de recojer datos sobre la vegetación espontánea de dichos puntos y coleccionar plantas de los mismos, pues sabido es que el señor Willkomm escribe actualmente una flora general española de la que tiene ya publicados algunos tomos, siendo esta una obra importantísima bajo muchos conceptos y en especial por ser la primera en su clase, que en España se publica. El martes (día 25) último regresaron a esta ciudad de la que visitaron sus principales monumentos y el museo arqueológico, saliendo de él sumamente complacidos. Ayer (día 26) salieron de nuevo para Barcelona en cuyo puerto se embarcarán hoy para las Baleares y seguirán luego sus escursiones hacia la provincia de Granada...”*¹.

Heinrich Moritz Willkomm va néixer el 29 de juny de 1821 a Herwigsdorf, a l'antiga Saxònia (ara, a l'extrem sud-oriental d'Alemanya, prop de la República Txeca)². El 1841 inicia estudis de Medicina i Ciències Naturals a la Universitat de Leipzig (Saxònia). Amb vint-i-tres anys, el 1844, se li presenta l'oportunitat de fer un viatge de treball al sud-oest de França, sud d'Espanya i l'Algarve (Portugal). Viatge a Barcelona, València, Madrid i Andalusia. Foren dos anys. Recull moltes plantes que eren desconegudes per a un centreeuropeu.

---

¹ M'he permès canviar els noms de l'eminent botànic i els dels indrets estrangers que es citen, doncs en el diari estaven mal citats.

² Informacions sobre Willkomm i del seu treball extretes del llibre “Viajes de un botánico sajón por la Península Ibérica” de Juan Antonio Devesa Alcaraz (catedràtic de Botànica de la Universitat d'Extremadura) i María del Carmen Viera Benítez (professora titular de Botànica de la Universitat de Santiago de Compostela); amb la col·laboració de Jorge Otero Schmitt (professor associat de la Universitat de Santiago de Compostela) (Universitat d'Extremadura, 2001).

El 1850, amb recursos propis, fa el seu segon viatge a Espanya. Volia estar dos anys més recurrent-la, però sols hi estarà nou mesos; se li acaben els diners. Només podrà visitar el País Basc i algunes províncies de Castella. El 1852 es nomenat professor de botànica a Leipzig. Del 1855 al 1868 és catedràtic d'Història Natural a Tharandt (Saxònia). Aprofita per recórrer, en les seves investigacions, Bohèmia, Països Baixos, Dinamarca i el nord d'Alemanya. Del 1868 al 1873 és catedràtic de Botànica a Dorpat (Rússia, ara Estònia).

Arribem a la primavera de 1873. Willkomm visita per tercer cop Espanya. Ara ho fa en companyia de la seva filla gran, Martha, i dels botànics alemanys R. Fritze i M. Hegelmaier. El viatge comença el 15 de març a Ginebra (Suïssa) i d'allí van en tren a Lió (França) i Marsella. El 18 agafen el vaixell "Guadiana" que els porta a Barcelona, on hi arriben l'endemà. A Barcelona, Willkomm fa les primeres exploracions a la muntanya del Tibidabo.

Mentre, esperen el dia de la sortida del vaixell que els portarà a Menorca. *"Aleshores dos vaixells de vapor anaven setmanalment cap aquest arxipèlag, un directament a Palma, un segon a Alcudia (Mallorca) i a Maó. Vaig decidir anar a Menorca primer perquè la vegetació hauria d'estar més desenvolupada allà que a Mallorca..."*. El dia 23, aprofiten per anar en tren a Tarragona. *"Un viatge de dos dies cap a l'encara desconeguda província de Tarragona, la tasca principal de la qual és l'ascens del regne vegetal l'excel·lent muntanya La Mola. En aquesta excursió em va acompanyar, a més de la meva filla, el professor Hegelmaier..."*³.

Ens continua explicant el nostre rellevant botànic: *"El viatge ens va sentir una mica insegurs, perquè es deia que els carlins s'escampaven per aquella part de la província de Tarragona. De fet, uns dies abans una partida carlina van assaltar i cremar l'estació de Benicarló, al ferrocarril valencià. Un altre grup més petit estava als voltants la Mola, a prop de Monroig, on nosaltres teníem intenció de passar una nit. Uns dies enrere l'havien envaït i exigit el pagament 100 duros com a xantatge..."*.

Una mica més endavant, Willkomm s'entreté a descriure amb detall el viatge de Barcelona a Tarragona: *"Vam sortir de Barcelona a les 5 de la matinada. El primer passeig en un ferrocarril espanyol!... El tren va arribar a la destinació al moment adequat. Unes quatre hores fins a Tarragona. Els vagons d'aquest tren (probablement a tots els ferrocarrils catalans) són millors que en els dels altres ferrocarrils espanyols. El menjar per als viatgers era pobre. Només en un parell d'estacions principals a la plataforma hi havia un petit bufet amb aigua, vi, llimonada, taronges, es venien figues, pa blanc i melmelades. Les zones per on passa el tren es troben entre les més boniques de Catalunya. Els meus companys alemanys estaven encantats⁴ i estaven convençuts de que no hi ha paisatges tan bonics a Espanya, ni hauríem esperat trobar una cultura tan avançada..."*.

---

³ Del llibre "Spanien un die Balearen" de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 17.

⁴ També hi anaven R. Fritze i M. Winkler que havien decidit explorar el sud d'Espanya. Aquests anaven fins València. La línia del "ferro-carril" de València a Tarragona es va inaugurar el 12 de març de 1865. Fins al 1867, com que encara no s'havia fet el pont del ferrocarril de Tortosa, el trajecte l'Aldea – Tortosa – Amposta es feia amb diligència; durava unes cinc hores. La resta del recorregut amb tren Barcelona – València era de quasi vuit hores. En total unes tretze hores. A partir del 8 de maig de 1867 ja es feia tot el trajecte en tren.

Ara Willkomm detalla curiosament el paisatge que se li presenta davant dels seus ulls, ulls d'un botànic: *“El pintoresc camp per on circula el tren està extremadament poblat i, com a tota Catalunya, amb el sòl conreat curiosament. Hi ha molts pobles amb masies escampades... Tot el país estava farcit de la joia de la primavera. La pera, la pruna i els cirerers estaven en plena floració. Els ametllers, en canvi, havien parcialment florit i apareixien principalment coberts d'un jove fullatge verd fresc. Les pomeres presentaven el color vermellós de les fulles joves... Els quantiosos jardins de tarongers i llimoners estaven amenaçats per la càrrega dels fruits daurats, amb les branques de fulla fosca a punt de trencar-se. Entre espigues de blat de color verd clar hi havia el verd fosc dels olivers i garrofers, i els xiprers negres... Els vessants de les pintoresques muntanyes... estaven cobertes de matolls de fulla perenne, amb pins i roure comú...”*.

*“Després de creuar diversos túnels el tren arriba finalment a la costa, que ja no deixa fins a Tarragona. Hi ha magnífiques perspectives del blau profund salvatge als penya-segats amb passadissos florits ricament poblats... La vista ofereix pintoresques i properes muntanyes rocoses al sud de Catalunya. Tot això només ho vam poder gaudir al viatge de tornada, perquè encara era fosc quan vam arribar a la costa. A les 9 del matí van arribar a Tarragona...”*⁵.

“L'estació de tren de Tarragona és a la costa i a una distància considerable de la ciutat, almenys de la part superior, on passem la nit en una fonda que ens havien recomanat... A l'estació de tren ens esperava un amic de Manuel Compañó, l'enginyer forestal de Tarragona, que ens va dur en un petit òmnibus per carrerons mal empedrats i il·luminats amb gas. A la fonda ens havien preparat una sopa excel·lent...”.

A l'endemà, el dia 24, van a Reus. Diu que triguen una mitja hora. Diu que és una ciutat ben construïda, amb carrers amples, d'uns 30.000 habitants... Curiosament esmenta que és *“el lloc de naixement de Prim...”*.

També descriu el seu entorn: *“Es troba a l'ampla plana que voreja Tarragona i, per tant, és l'anomenat Camp de Tarragona. Aquest s'ha transformat en un veritable jardí pel reg artificial. L'aigua... es distribueix per tota la plana per un laberíntic sistema de canals i sèquies; les seves principals instal·lacions daten del temps dels moros, si no possiblement dels romans. Els seus camps ofereixen cereals i fruites de tota mena, així com taronges, figues, ametlles, avellanes, cànem, seda, oli i vi en grans quantitats... Al nord-est hi ha especialment l'ampli cultiu de l'avellaner, que, a més de les plantacions d'oliveres i garrofes i els jardins de taronja, sembla estrany, però és una font d'ingressos important, ja que els fruits secs són un important element d'exportació...”*⁶.

Willkomm i els seus acompanyants estan a punt d'iniciar el trajecte fins Mont-roig. *“Un dels nostres amics espanyols va llogar un òmnibus de dues rodes, una anomenada tartana, que ens va portar a Monroig a unes tres hores de distància. La zona és encantadora, amb muntanyes poderoses que se't apropen. El camí estava ple de carros d'agricultors (era el dia del mercat setmanal a Reus⁷); fou molt temible. Malgrat tot, el nostre conductor ens va dur a trot ràpid, cosa que ens va inquietar una mica. Vam creuar una ampla rambla d'un riu poc profund i allà hi havia Monroig...”*.

---

⁵ Del llibre “Spanien un die Balearn” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 18.

⁶ Del llibre “Spanien un die Balearn” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 19.

⁷ El dilluns 24.

Només arribar a Mont-roig, Willkomm recull algunes plantes. Escriu: “*La Rambla de Monroig está rodeada por todas partes de pinares ralos. Aquí crece en cantidad la bonita Anthyllis cytisoides L.⁸, cuyos racimos amarillo-dorados destacan de lejos, asociada con Ruta montana DC.⁹, Helichryson (Helichrysum) Stoechas DC¹⁰. y Artemisia gallica DC. (?) (A. caerulescens subsp. Gallica)¹¹. En la arena de la Rambla crece en densos arbustos Ononis Natrrix L. (la forma pinguis)¹², que destacan desde lejos por sus grandes flores rojizas; más lejos Lavandula Stoechas L.¹³ comienza a florecer, Euphorbia segetalis L.¹⁴, Thymus vulgaris L.¹⁵, Paronychia serpillifolia L.¹⁶, Potentilla reptans L.¹⁷, Juncus acutus L.¹⁸, Asphodelus fistulosus L.¹⁹. y otras más...*”²⁰.

“*Ens vam allotjar en un hostel, que podia satisfer demandes modestes, però segons les meves experiències anteriors estava per sobre del nivell de mediocritat d’altres. Vam descansar dues hores. Al migdia vàrem poder fer un àpat, amb un arròs mig cuit de color groc safrà i una tortilla... Més el vi negre picant de Priorato. Teníem gana...*”.

Després de dinar “*vam anar cap a la muntanya acompanyats de dos rucs per a les dues noies. Incloent-hi l’Arriero (traginer) érem set persones. Vam sortir cap a les dotze amb una sorollosa escorta que ens acompanyà pels carrers...*”. Willkomm parla de carrerons escarpats amb un paviment molt accidentat. “*Després de creuar una part pedregosa, a l’altiplà, vam entrar a una vall que ens duia a la muntanya...*”²¹.

En aquell trajecte fins Collejou, Willkomm també va aprofitar per recollir algunes plantes: “*El resultado del camino a la montaña desde la meseta pedregosa que hay por encima de Monroig, fue mucho más rico en plantas raras. Entre los arbustos florecen aquí, además de Ononis Natrrix²², el raro Cistus Clusii Dun.²³ y Ulex australis Clem. (Ulex parviflorus)²⁴, más lejos, Helianthemum pilosum P. (H. violaceum)²⁵ y H. origanifolium P.²⁶ Sin embargo, la mayor alegría la constituyó la vistosa y rara Anagallis collina Schousb. var. hispanica Willk., ... que aquí se encuentra en cantidad sobre baldíos y cantos, y cuyos arbustos semiesféricos estaban cubiertos de numerosas flores de color rojo escarlata vivo. Desgraciadamente, esta planta perenne que hasta ahora sólo se había encontrado en la provincia de Tarragona (donde se desarrolla en algunos de los lugares de la zona costera), todavía no había formado semillas (la forma*

⁸ Albada, Aubada, Botja blanca, Botja de cuques. Traduccions catalanes obtingudes del web “floracatalana.net”.

⁹ Ruda, Ruda borda, Ruda de bosc, Ruda de muntanya, Ruda montana.

¹⁰ Ramell de Sant Ponç, Sempre viva borda.

¹¹ Flor de tot l’any, Maçanilla, Maçanella, Perpètua borda, Ramell de Sant Ponç, Sempre viva borda.

¹² Apegalosa, Atrapamosques, Gavó, Gavó groc, Herba melera, Ungla de gat.

¹³ Cabeçuda, Cap d’ase, Cap de burro, Timosa, Tomanyí, Tomaní.

¹⁴ Croca, Lletera, Lleteresa de camp, Lleterera, Mal d’ulls.

¹⁵ Farigola, Frigola, Friula, Tem, Timonet, Timó.

¹⁶ Paroníquia poligonifòlia, Sanguinària.

¹⁷ Cinc-en-rama, Gram de porc, Gram negre, Gram porquí, Peu de Crist.

¹⁸ Jonc, Jonc agut, Jonc marí, Jonc redó.

¹⁹ Cebollí, Marranet, Porrassí, Porrina.

²⁰ “Viajes de un botánico sajón por la Península Ibérica” de Juan Antonio Devesa Alcaraz, María del Carmen Viera Benítez i Jorge Otero Schmitt (Universitat d’Extremadura, 2001), pàg. 165.

²¹ Del llibre “Spanien un die Balearen” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 20.

²² Apegalosa, Atrapamosques, Gavó, Gavó groc, Herba melera, Ungla de gat.

²³ Colgafocs, Esteperola, Flor de monja, Romaní mascle.

²⁴ Argelaga, Argelaga de bosc, Argelaga d’Europa, Argelaguera, Gatosa europea.

²⁵ Estepetes de flor blanca, Flor sense virtut, Heliantem pilós, Perdiguera.

²⁶ Heliantem setge, Setge.

menor habita el norte de África, Portugal y Cerdeña, por lo que debería encontrarse también en las Baleares); podría ser un verdadero adorno para nuestras frías casas. Además, se encuentran en flor: *Euphorbia serrata* L.²⁷ e *Hypecoum grandiflorum* Bth. (*Hypecoum imberbe*)²⁸, en compañía de *Muscari botryoides*²⁹... muy frecuente en los campos...³⁰.

Arriben al peu de la Mola. “A la part inferior del pendent de la Mola, a uns 450 metres d’altura hi ha Coll de Jou³¹, format per només unes cases. Ens van dir que els seus habitants temien els carlins. Després vam fer un llarg i dur trajecte per camins molt pedregosos... Entre les crestes de la Mola hi bufava violentament un vent de llevant fresc... L’Arriero deia que amenaçava pluja i que no hi hauria vistes des de la part superior. El motiu principal del seu temor, en qualsevol cas, eren els carlins que se suposava que estaven per aquelles les muntanyes. Els nostres companys espanyols també aparentment tenien poc interès per pujar més amunt. Nosaltres, els alemanys, sobretot la meva filla, van voler fer l’ascens i fer-los complir. L’Arriero no va voler aturar-se per fer descansar als rucs. Va voler tornar directament a Monroig. Les nostres noies van haver de continuar tres hores més fins a Monroig...³²”.

I, tot d’una, es troben amb els carlins. “La meva filla sempre estava per davant de tothom... Cap a la meitat del camí, no trobàvem el camí correcte, de sobte estàvem davant d’una escarpada roca com una muralla. Mentre estàvem observant el voltant, d’un camí de sobte van sortir darrere d’una roca dos nois preparats per disparar una llarga escopeta... Els hi vaig explicar qui era... Un, que anava vestit d’aragonès³³, em va preguntar durament cap on anàvem i què buscàvem, mentre que l’altre, un català que semblava ferit al coll, va quedar en silenci. Jo va donar-li explicacions... Duia una barba negra amb una cara emmarcada pels cabells rissats amb una redesilla de color vermell, molt pintoresca...”.

“Al mateix temps amb la meva bossa d’espatlles, li vaig deixar veure el meu revòlver... Es va convertir en educat i ens va indicar el camí correcte i es va oferir per conduir-nos... Els dos nois ara es van allunyar de nosaltres, però ens seguien contínuament, i veient-nos des de lluny fins i tot quan tornàvem a Coll de Jou, els deuria semblar molt rar que nosaltres estiguéssim allà... I, des de lluny, van disparar les escopetes diverses vegades, com si volguessin donar senyals. No hi havia dubte que teníem a veure amb els carlins...”.

Willkomm també explica que a la Mola hi feia un vent molt violent. I els núvols amenacen pluja. Per tot això, no era possible fer-hi una llarga estada. A l’arribar a Colledejou van descansar una estona, mentre un grup d’infants i joves del poble es van reunir al seu voltant.

---

²⁷ Lleteresa serrada, Lleterola, Lleterera bona, Lleterera serrada, Lleterera vera.

²⁸ Ballarida, Comí cornut, Cubills.

²⁹ All de bruixa, Allassa blava, Apagallum, Bascallet, Calabruixa, Calabruixa de cap de moro, Calabruixa grossa, Cap de moro.

³⁰ “Viajes de un botánico sajón por la Península Ibérica” de Juan Antonio Devesa Alcaraz, María del Carmen Viera Benítez i Jorge Otero Schmitt (Universitat d’Extremadura, 2001), pàg. 165.

³¹ Willkomm escriu: “Coll de Jon”.

³² Del llibre “Spanien un die Balearen” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 21 i 22.

³³ Diu “vestit d’aragonès”. Difícilment Willkomm ho deuria saber reconèixer, possiblement li comentés aquell “arriero” que l’acompanyava. Ho deuria saber perquè parlava castellà. A vegades, a les partides carlines hi havien catalans lluitant al Maestrat i aragonesos i valencians al Camp de Tarragona.

Willkomm també anota les observacions que va fer a la Mola: “En la cima de la Mola florecen apenas unos ejemplares enanos de *Hutchinsia petraea* R. Br. (*Hornungia petraea*)³⁴ en los pastos herbáceos de lugares arenosos, y el bonito y oloroso *Narcissus juncifolius* Lag. (*N. requienii*)³⁵, que comenzó a aparecer en las dos cimas que se unen en yugo, creciendo entre las piedras y en grietas rocosas. Sobre cantos, en las laderas superiores de la montaña, florece *Helleborus foetidus* L.³⁶, frecuente en la zona mediterránea; en las laderas inferiores sobre suelos pedregosos con matorral *Thymelaea tinctoria*³⁷, al igual que en el territorio de colinas de arenisca *Globularia Alypum*³⁸, y por último, en matorrales y zarzales encima del Coll de Jou, una forma enana de grandes dimensiones, tendida, del endrino (*Prunus spinosa*)³⁹, que también crece en Mallorca...”⁴⁰.

Se'ls hi va fer tard. “Vam tornar a Monroig a les 8 en punt, però ens vam trobar la porta del poble tancada. A les nostres veus i crits es va obrir una finestra d'una casa contigua. Ens van preguntar que volíem. Gairebé no vaig entendre res dels que parlaven. Aviat va sortir un fanal per il·luminar-nos des de dalt. La rialla alegre de la noia i els estranys sons de la llengua alemanya finalment van convèncer els ciutadans honrats que no érem carlins. Finalment, la clau va entrar a l'antic pany rovellat, les portes es van obrir i vam veure que havíem de passar entre dues filades de persones armades i en màniga de camisa que ens il·luminaven amb una llum de llanterna. Dues bones persones ens van acompanyar fins el nostre hostal... Ens van preguntar si ens havíem trobat amb els carlins a les muntanyes. Els hi vaig dir que sí, que aquells nois semblaven una mica aterrits. En van dir que havia d'anar al casino republicano per explicar-li al senyor alcalde. Aquest ens va rebre dient muy buenas noches señores...”⁴¹.

Dèiem que van trobar el poble amb el portal tancat. Això era comú, sobretot en temps de les guerres carlines. Penso que deuria ser el “Portal d'Amunt”, el que estava a l'extrem occidental del poble i era la sortida cap al camí de la Mare de Déu de la Roca, cap a Colldejou. És on ara s'eixampla el carrer d'Amunt, a continuació de cal Patol (ara núm. 25). A més, en aquests pobles fortificats sempre hi havia una guarnició de soldats, que deuriem ser els que Willkomm diu que els van rebre en entrar al poble.

El 1873 l'alcalde era Joan Maseras Aguiló. Segons esmenta Francesc Rom Serra en el llibre “Guspines (de la història de Mont-roig)”⁴², al Casino de Baix “des de finals del segle XIX hi havia un grup de persones addictes al pensament republicà, atretes per aquelles idees de justícia i llibertat. Podem destacar-hi: el “Pagot”, Fontcuberta, Gaietà Romeu (Benaprés), Maseras...”. Per això, van adreçar al nostre rellevant botànic

---

³⁴ Hornúngia, Hutquínsia pètria.

³⁵ Almesquí, Genivell, Jonquill, Jonquina, Nadala.

³⁶ El·lèbor verd, Escampador, Lletera borda, Manxiulot, Marxívol, Peònia borda.

³⁷ Badaolles, Bufalaga, Bufalaga tintòria, Cagamutxo, Herba de Montserrat, Herba d'espart, Merdacruix.

³⁸ Coroneta blava, Escorsiada, Foixarda, Fuixarda, Olivereta.

³⁹ Aranyoner, Arç negre, Escanya gats, Espinalet, Espí negre, Pruneller.

⁴⁰ “Viajes de un botánico sajón por la Península Ibérica” de Juan Antonio Devesa Alcaraz, María del Carmen Viera Benítez i Jorge Otero Schmitt (Universitat d'Extremadura, 2001), pàg. 166.

⁴¹ Del llibre “Spanien un die Balearen” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 23.

⁴² “Guspines (de la història de Mont-roig)” de Francesc Rom Serra (Edicions Marré / Associació de Veïns Muntanya Roja, 2010), pàg. 70.

per veure l'alcalde al “*casino republicano*”. Aquest, era la societat dita oficialment “El Porvenir”, creada el 1863⁴³.

Recordarem que Willkomm havia iniciat el viatge a Espanya el 15 de març des de Ginebra (Suïssa), que el 19 arribava a Barcelona i que el dilluns 24 estava a Mont-roig. Feia un mes que s'havia proclamat la Primera República Espanyola, l'11 de febrer. Aquesta, tan sols duraria onze mesos, fins al 2 de gener de 1874. La situació política era complicada.

Uns quatre anys abans, el 18 de setembre de 1868, hi havia hagut un “*pronunciamiento*” dels militars liberals. El principal fou el reusenc Joan Prim, per foragitar el règim absolutista d'Isabel II. Prim diria una frase famosa: “*Abajo lo existente*”. Era la “*Gloriosa revolución de septiembre*”. A continuació, es va instaurar l'efimera monarquia del rei Amadeo de Saboya (del 16 de novembre de 1870 a l'11 de febrer de 1873). Prim moriria el 30 de desembre com a conseqüència d'un atemptat. A la I República la va succeir, el 1875, la Restauració monàrquica amb Alfonso XII, que regnaria fins la seva mort el 1885.

Sabem que en aquell temps, el poble es tancava a la nit, així doncs on deuria estar el “*casino republicano*”? Se'ns dubte dintre del poble fortificat. El origen de la societat “El Porvenir”, coneguda com “Casino de Baix”, són conseqüència de la “*Gloriosa revolución de septiembre*” del 1868. Les primeres informacions les trobem en una crònica del “Diario de Tarragona”, del 17 de setembre de 1869: “*Durante los días 7, 8 y 9 se ha celebrado en esta la fiesta mayor con bastante concurrencia y animación, a pesar de no haber habido, como en otros años, ni la clásica dulzaina, ni los correspondientes bailes tan comunes en casi todas las poblaciones del campo de Tarragona... la Sociedad titulada El Porvenir suplió con dos bailes muy concurridos, el vacío que dejaron aquellas diversiones...*”. En un comunicat del 23 de setembre de 1888, s'informa que “*desde doce años acá esta sociedad está instalada en el primer piso del núm. 61 de la calle Mayor*” (cal Panadero, ara Francesc Riba i Mestre núm. 6). Això era el 1876. Tres anys després de l'estada de Willkomm a Mont-roig. Aquesta localització correspon a més enllà del “Portal d'Avall” o “de l'Església” (ara el de l'inici del carrer Major). Com dèiem anteriorment, no sabem on era l'any 1873.

Per exemple, sí sabem que els orígens del que seria “*Centro Legitimista*”⁴⁴, conegut com “Casino de Dalt”, era aquell Centre Montroigense, que pels volts del 1880 estava al carrer d'Amunt en els actuals núm. 6 i 8, a cal Blai⁴⁵. La data oficial de la seva legalització és el 1888⁴⁶. El 1892 estava a la casa del Pepet Pascual Munté, més conegut per “Pepet Xarles” (ara plaça de Joan Miró núm. 12).

Continua Willkomm: “*Tota la població del lloc semblava estar en excitació febril des del darrer atac carlí...*”. Ja a l'hostal, “*el sopar va ser, per descomptat, un digne equivalent al dinar... Aleshores va sorgir una situació una mica còmica. Érem sis*

---

⁴³ Veure el text “El Porvenir democràtic (El Casino de Baix)” del llibre “Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 201.

⁴⁴ Veure el text “Centre Legitimista (El Casino de Dalt)” del llibre “Mont-roig: esberles d'un mosaic esbocinat” de Martí Rom (Arola Editors, 2019), pàg. 237.

⁴⁵ Baptista Nogué a “Ressò mont-roigenc” núm. 34, pàg. 12.

⁴⁶ “Itineraris per la sociabilitat meridional catalana” de Pere Solà Gussinyer (Diputació de Tarragona, 1997), pàg. 288 i 289.

*persones per quatre llits, dos de matrimonio i altres dos. Després de molt parlar... aviat ens vam repartir. Tots van anar a dormir; estàvem molt cansats...*⁴⁷.

No hi ha informacions precises de quin podia ser aquest hostal. Però, també, deuria estar dins del poble fortificat, entre els portals. El “*Boletín Oficial de la provincia de Tarragona*”, del 21 d’agost de 1877, quatre anys després de l’estada a Mont-roig del botànic alemany esmenta que n’hi ha un, propietat de Miquel Nolla. Es cita a la comunicació n. 2240 del Jutjat de Reus, on aquest denuncia un italià que li havia venut una somera que prèviament l’havia robat a Cambrils.

Enmig d’aquella caòtica situació política, regnat d’Amadeo de Saboya i de la I República, hi havia un nou aixecament dels legitimistes reclamant el regnat de Carles VII, és la III Guerra Carlina (1872-1876).

Hem vist com Willkomm esmentava que coneixia un assalt d’una partida carlina a l’estació de Benicarló i que això li va fer prendre precaucions. El 21 de març, tan sols tres dies abans de l’arribada a Mont-roig de Willkomm, la partida de Francesc Cucala crema l’estació de Benicarló (Baix Maestrat) i destrueix el telègraf. “*Serían las nueve de la mañana cuando entró Cucala con unos 200 hombres en Benicarló, con intento de sorprender una remesa de fusiles que habían salido de valencia para los voluntarios de Vinaroz... El capataz de una brigada de la línea férrea... pudo escapar... y prevenir al tren, que retrocedió a Alcalá (de Xivert). Al saber los carlistas que se aproximaba una columna de carabineros... incendiaron la estación de Benicarló y abandonaron la villa...*”⁴⁸.

Anteriorment, aquest Francesc Cucala ja ho havia fet el 3 de gener. En el diari “*La lucha: órgano del partido liberal de la provincia de Gerona*”, del 9 de gener de 1873, s’hi pot llegir una notícia del dia 4, des de Tortosa: “*El famoso Cucala va a adquirir una celebridad tristemente funesta. Ayer (dia 3) tarde se presentó con 300 hombres en Benicarló y Vinaroz y prendió fuego a las estaciones del ferro-carril. En Alcalá (de Xivert) había hecho lo mismo con los wagones que había allí, algunos cargados de mercancías, y antes había fusilado un vecino... En Santa Bárbara, estación inmediata a esta, han destrozado también la vía férrea ...*”.

Willkomm ens deia que a Mont-roig “*tota la població... semblava estar en excitació febril des del darrer atac carlí...*”. També que “*uns dies enrere l’havien envaït i exigit el pagament 100 duros com a xantatge...*”. El “*Diario de Tarragona*”, del 13 de març de 1873, publicava: “*La partida Vallès, alentada por el éxito que tuvo en su tentativa contra los voluntarios del Perelló, trató de hacer lo mismo en Montroig, a cuyo efecto en la madrugada del domingo (dia 10) intentaron circunvalar dicho pueblo; pero la actitud enérgica de los voluntarios de la república que se apercibieron a tiempo de lo que tramaban los carlistas, impidió a estos llevar a cabo su intento...*”. Recordem que el botànic alemany va estar a Mont-roig el dia 24, dues setmanes després de l’intent d’assalt.

Finalment, sabem que Willkomm va tenir un encontre amb uns carlins a la Mola. El “*Diario de Tarragona*”, del 28 de març de 1873, quatre dies després de l’estada de Willkomm a Mont-roig, deia: “*Los voluntarios de la república de Montroig,*

---

⁴⁷ Del llibre “*Spanien un die Balearen*” de Heinrich Moritz Willkomm (1876), pàg. 24.

⁴⁸ “*La Correspondencia de España. Diario universal de noticias*”, de Madrid, del 23 de març de 1873

Riudecañas y Vilanova de Escornalbou juntos con el batallón cazadores de Madrid, verificaron anteaayer (dia 26) una salida, al objeto de atacar a la partida carlista de Vallés que se hallaba en las inmediaciones de Colldejou. Dicha partida se dividió en pequeños grupos, por lo que haciéndose muy difícil la persecución, se retiraron los voluntarios, pero los cazadores de Madrid la continuaron...". Veiem que cita la mateixa partida carlina que havia intentat assaltar Mont-roig el 10 de març. El dia 26 surten en la seva persecució, dos dies després de l'estada de Willkomm a Mont-roig. Potser la notícia de l'encontre del botànic alemany amb aquells dos carlins a la Mola va desencadenar aquest fet. També hem vist abans com comentava que n'hi havia un "*que semblava ferit al coll...*". Potser va ser per l'intent d'assalt al poble del dia 10.

Aquells soldats del "*batallón cazadores de Madrid*" deuriem ser dels que formaven part de la guarnició de Mont-roig.

Com ja havíem avançat, Willkomm el 26 de març s'embarcaria a Barcelona cap a Menorca, on hi arribaria l'endemà. Va estar-hi uns dos mesos recorrent les Illes. Després va fer un ràpid viatge al sud d'Espanya. Ja de retorn, el 8 de juny surt amb vaixell des d'Almeria cap a Cartagena i, després d'unes hores, cap Alacant. La seva intenció era fer el recorregut fins a Barcelona i Girona en tren i, des d'allí, en diligència fins a Perpinyà, però la delicada situació de les partides carlines el fa canviar d'opinió. L'11 de juny a València agafa un vaixell, el "Darro", fins Barcelona. Allí, dormen al vaixell. Surten cap a Marsella el dia 14. En aquella època molt sovint era més pràctic fer els trajectes per mar que no per terra; no era tan feixuc ni perillós.

Willkomm descriu aquell últim dia a Barcelona: "*El port de Barcelona... es va il·luminar clarament amb la llum de la lluna, mostrant una bella vista de la planta de gas del port. Encara recordo aquesta bonica visió del meu comiat d'Espanya. Vàrem estar a dalt de coberta fins la matinada, doncs vam voler veure un altre cop, encara que fos per darrera vegada, la sortida del sol per l'horitzó del mar; després ens van retirar a les nostres cambres...*". La seva darrera aurora mediterrània. Sens dubte, el rellevant botànic marxava exultant.

De Marsella van a Gènova, Milà, Innsbruck, Munich i Praga. El 26 de juny viatja a la seva ciutat natal de Herwigsdorf. El febrer de 1874 es trasllada a Praga on exercirà de professor de Botànica a la Universitat fins al 1892, quan acaba la seva vida acadèmica. Heinrich Moritz Willkomm va morir el 26 d'agost de 1895, amb setanta-quatre anys.

Aquest il·lustre botànic que va fer estada a Mont-roig el 24 de març de 1873, faria, en col·laboració amb el danès John Lange, l'obra més important sobre la flora hispànica: Els tres volums de "*Prodromus Florae Hispanicae seu synopsis methodica omnium plantarum in Hispania sponte nascentium vel frequentis culturarum quoque innotuerunt*". Era el fruit d'uns treballs d'uns vint anys, del 1861 al 1880.

Per cert, qui deuria ser aquell "arriero" (traginer)?